

Uplatnění směnečné pohledávky v insolvenčním řízení

Je-li v insolvenčním řízení přihlášena směnečná pohledávka, střetávají se v tomto řízení dva pohledy na režim vymáhání směnečného nároku. Jedná se jednak o pohled vycházející z podstaty a povahy vymáhané pohledávky, jednak o pohled akcentující pravidla výkonu práva a jeho přezkumu pohledávek v insolvenčním řízení. Při uplatnění jakékoli pohledávky v insolvenčním řízení, tedy i pohledávky směnečné, je nezbytné postupovat podle procesních pravidel daných pro toto řízení, přesto však při přihlášení a přezkumu směnečného nároku nelze ignorovat povahu směnečné pohledávky. Jsem informován o faktu, že ochota insolvenčních správců, jakož i soudců rozhodujících v insolvenčních řízeních brát během řízení v potaz povahu směnečné pohledávky nedosahuje ani zdaleka potřebné intenzity. Cílem této úvahy je představit argumentaci, z níž vyplývá, že i při důsledném dodržování procesních pravidel určujících průběh insolvenčního řízení lze respektovat specifika směnečné pohledávky.

Důvod vzniku pohledávky

Je-li vůči dlužníkovi zahájeno insolvenční řízení, lze vůči takto „postiženému“ subjektu uplatnit pohledávky pouze v rámci insolvenčního řízení. Nejedná-li se o pohledávky za podstatou nebo o pohledávky postavené naroveň pohledávkám za podstatou^[1], je třeba tyto pohledávky uplatnit přihláškou. Přihláška je procesním úkonem věřitele, jehož obsah a formu určují ustanovení §§ 174 až 177 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon; dále rovněž „IZ“). Náležitosti přihlášky vymezuje druhý odstavec ustanovení § 174 IZ. S ohledem na zaměření článku se budu zabývat pouze jedním z bodů výčtu náležitostí, a to vymezením důvodu vzniku pohledávky.

Zdaleka ne výjimečně insolvenční správci vyzývají přihlášeného věřitele, aby přihlášku směnečné pohledávky doplnil o popis kauzy směnky; poměrně často tak činí na základě výzvy soudu uskutečněné v rámci dohledu nad postupem insolvenčního správce. Tento postup soudy odůvodňují tvrzením, že insolvenční správce musí mít k dispozici dostatečné množství informací, aby měl možnost pohledávku při přezkumu řádně posoudit^[2], když požadavek § 174 IZ na skutkový popis důvodu vzniku pohledávky u směnečné pohledávky vykládají tak, že se jedná o kauzu směnky.

S uvedeným výkladem druhého odstavce § 174 IZ však nelze souhlasit. Důvod vzniku pohledávky může být vnímán ve faktické nebo v právní rovině. Z faktického pohledu je důvodem vzniku pohledávky kauza, z pohledu vymezení závazku je třeba za důvod vzniku pohledávky považovat právní skutečnost, která měla za následek vznik pohledávky. Knapp V., Knappová M. k důvodu vzniku pohledávky uvádí: „Subjektivní práva a povinnosti (dále již jen „práva“) vznikají, zanikají a mění se vždy z nějakého důvodu. Tento důvod může být ekonomický – hospodářský (v tom případě se nazývá kauza) anebo právní. Rozdíl mezi oběma je ten, že kauza je motivem, který vede ke vzniku práva, k jeho změně či zániku, resp. účelem, k jehož dosažení se právo zřizuje, kdežto právní důvod vznik práva, jeho změnu či zánik působí jako svůj právní následek.“^[3] Zařazuje-li ustanovení § 174 IZ mezi podstatné náležitosti přihlášky pohledávky skutkový popis důvodu vzniku pohledávky, je evidentní, že věřiteli přihlašujícímu pohledávku ukládá povinnost popsat právní důvod vzniku pohledávky, nikoli důvod faktický, neboť při primárním posuzování existence uplatněného nároku, je podstatné, jaké okolnosti vedly ke vzniku pohledávky, nikoli proč se dlužník rozhodl do závazku vstoupit. Vysvětlení (a případně i prokázání) kauzy pohledávky sice může být při posuzování existence pohledávky významné, nicméně nikoli u pohledávek abstraktních (kterou směnečná pohledávka nepochybně je)^[4], a rozhodně ne v okamžiku vyličení rozhodných skutečností při uplatnění nároku. Ve sporném řízení může otázka kauzy pohledávky přijít na pořad dne až při reakci věřitele uplatňujícího nárok po úspěšně vedené obraně založené na námitce neexistence vymáhané pohledávky; v insolvenčním řízení přitom nelze nalézt rozumný důvod k odchylnému přístupu^[5].

Při výkladu ustanovení § 174 IZ je třeba vzít v úvahu obsah ustanovení § 193 IZ, jež uvádí: „O popření pohledávky co do její pravosti jde tehdy, je-li namítáno, že pohledávka nevznikla nebo že již zcela zanikla anebo že se zcela promlčela.“, a ustanovení § 194 IZ, jež uvádí: „O popření pohledávky co do její výše jde

tehdy, je-li namítáno, že dlužníkův závazek je nižší než přihlášená částka...“ [6] Z výše citovaných ustanovení vyplývá, že pohledávku lze co do pravosti popřít pouze z důvodu její neexistence (pohledávka nevznikla nebo zanikla), a to buď zcela nebo zčásti, nebo z důvodu absence nároku (pohledávka je promlčena nebo se jedná o jinou naturální obligaci).

Jelikož v souvislosti s důvodem vzniku pohledávky lze pohledávku popřít pouze z důvodu její neexistence nebo neexistence nároku, musí být důvod vzniku pohledávky v přihlášce skutkově popsán tak, aby poskytl veškeré relevantní informace pro posouzení existence pohledávky a nároku. Tento závěr plně konvenuje i s vymezením právního důvodu vzniku pohledávky podle Knappa V., a Knappové M., podle nichž: „Právní důvod (zvaný též právní titul) je dostatečný důvod, který podle platného právního řádu působí vznik, změnu nebo zánik nějakého práva.“ [7] Pokud má totiž přihláška pohledávky obsahovat takový popis důvodu vzniku pohledávky, na základě něhož lze posoudit existenci pohledávky nebo nároku, a pokud právní důvod představuje okolnost, která působí vznik (změnu nebo zánik) práva, nelze ustanovení druhého odstavce § 174 IZ vyložit jinak, než že důvod vzniku pohledávky, který musí být v přihlášce popsán, je právní důvod jejího vzniku (právní titul), tedy okolnost bezprostředně vedoucí ke vzniku přihlášené pohledávky, nikoli kauza pohledávky.

Plně souhlasím s názorem, že insolvenční správce musí mít pro řádné uskutečnění přezkumu přihlášených pohledávek k dispozici potřebné informace. Protože však pohledávku nelze popřít z libovolného důvodu, ale pouze z důvodů vymezených zákonem, postačí správci ty informace, na základě nichž je schopen posoudit, zda pohledávka vznikla a zda je vybavena nárokem. Tato fakta je insolvenční správce schopen posoudit na základě řádně skutkově vymezeného právního důvodu vzniku přihlášené pohledávky. Popis kauzy směnky pro účely posouzení vzniku přihlášené směnečné pohledávky a faktu, zda je tato pohledávka vybavena nárokem, insolvenční správce nepotřebuje.

Abstraktní povaha směnečné pohledávky

Jak jsem již naznačil výše, sehrává při uplatnění nároku v soudním řízení podstatnou roli klasifikace právních jednání na kauzální a abstraktní, a z tohoto členění i vyplývající rozlišování pohledávek na kauzální a abstraktní. Knapp V., a Knappová M. k naznačené klasifikaci právních jednání uvádí: „Z hlediska vyjádření kauzy je právním úkonem kauzálním takový právní úkon (a tudíž i občanskoprávní vztah z něho vzniklý), z něhož je kauza patrna. Abstraktním je naproti tomu občanskoprávní vztah, který vznikne z abstraktního právního úkonu, v němž kauza výslovně vyjádřena není, a ani z něho nevyplývá. ... Typickými závazky z abstraktních právních úkonů jsou závazky z cenných papírů (tzv. skripturní závazky), jako jsou např. zejména závazky ze směnky a šeku.“ [8]

Při posuzování faktu, zda je věřitel zatížen povinností tvrdit při uplatnění nároku v soudním řízení kauzu či nikoli, je klasifikace pohledávek na kauzální a abstraktní zásadní. Abstraktnost či kauzalita závazkového vztahu a z tohoto vztahu vyplývajících pohledávek nalézá v rámci uplatnění nároku v soudním řízení praktické vyjádření v tom smyslu, že sehrává významnou roli při posuzování břemene tvrzení a důkazního břemene ohledně kauzy pohledávky.

Na tomto místě považuji za nebytné vložit krátkou vsuvku v podobě sdělení o vazbě důkazního břemene a břemene tvrzení. Tato dvě břemena spojená se zjišťováním skutkového stavu ve sporných řízeních a umožňující soudu rozhodnout v případě, že skutkový stav nebyl objasněn, nelze od sebe oddělovat. Jsou vzájemně natolik existenčně spjata, že je v řízení nelze vůči účastníkovi uplatňovat odděleně. Ohledně břemene tvrzení a důkazního břemene platí pravidlo, že důkazní břemeno nese účastník vždy ohledně těch tvrzení, u nichž je zatížen břemenem jejich tvrzení. Pokud tedy zákon stanoví, že věřitel je nebo není zatížen břemenem důkazním, je nezbytné tentýž režim uplatnit i při dělení břemene tvrzení.

Ustanovení § 1791 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku (dále jen „NOZ“) v odstavci prvním k prokazování kauzy uvádí: „Vzniku a trvání závazku nebrání, není-li vyjádřen důvod, na jehož základě má dlužník povinnost plnit; věřitel je však povinen prokázat důvod závazku.“ Vzhledem k pevné vazbě břemene tvrzení a břemene důkazního je nebytné citované ustanovení vyložit tak, že věřitele zatěžuje nejen břemeno prokázat faktický důvod vzniku závazku, ale kauzu i tvrdit. Insolvenční správci i soudci rozhodující v insolvenčním řízení často postupují při požadavcích na doplnění přihlášky směnečné pohledávky v intencích výše uvedeného prvního odstavce § 1791 NOZ, konstatované ustanovení však

stanoví pravidla ve vztahu k vyjádření kauzy a povinnosti existenci kauzu prokazovat výlučně pro kauzální právní vztahy. Ustanovení § 1791 NOZ obsahuje ještě druhý odstavce, jenž uvádí: *Jedná-li se o závazek z cenného papíru, věřitel důvod závazku neprokazuje, ledaže to zákon zvlášť stanoví.*“ Není pochyb o tom, že se § 1791 NOZ zabývá faktickým důvodem vzniku závazku, tedy kauzou, nikoli právním důvodem vzniku pohledávky. Nikde v zákoně není stanoveno, že by směnečný věřitel byl povinen prokazovat důvod vzniku závazku. Citované ustanovení § 1791 NOZ tedy ze směnečného věřitele výslovně snímá důkazní břemeno ohledně prokazování kauzy směnky. Jelikož důkazní břemeno v řízení vždy následuje břemeno tvrzení[9], je směnečný věřitel ustanovením § 1791 NOZ zbaven ohledně kauzy směnky nejen důkazního břemene, ale i břemene tvrzení. Směnečný věřitel, jenž v insolvenčním řízení přihlásil směnečnou pohledávku tudíž s ohledem na ustanovení § 1791 odst. 2 NOZ není povinen tvrdit skutkové okolnosti osvětlující kauzu směnky. Jelikož směnečný věřitel není z důvodu abstraktnosti směnečné pohledávky povinen ani tvrdit, ani prokazovat faktický důvod vzniku závazku[10], je nezbytné považovat požadavek na doplnění přihlášky směnečné pohledávky o popis kauzy směnky za protiprávní.

Absurdita dvojího metru

Výše popsanou praxi zavedenou v insolvenčním řízení považuji za nesprávnou a paradoxní; nebojím se použít označení absurdní. Absurdita postupu insolvenčních správců a soudců rozhodujících v insolvenčním řízení souvisí s abstraktní povahou směnečné pohledávky, když správci a soudci k přihláškám pohledávek přistupují tak, že u směnečných pohledávek, které představují typický příklad abstraktní pohledávky, jejímž pojmovým znakem je absence povinnosti tvrdit při jejich uplatnění kauzu, vyžadují skutkový popis kauzy, a u kauzálních pohledávek, v nichž musí být kauza vyjádřena, vysvětlení kauzy nevyžadují.

Závěr

Neobsahuje-li přihláška informace vyžadované ustanovením § 174 IZ, je třeba vyzvat věřitele, jenž pohledávku přihlásil, k doplnění přihlášky. Informace, které nejsou nezbytné k posouzení existence přihlášené pohledávky nebo existence nároku, v přihlášce nemusí být uvedeny.

Pokud insolvenční soud nebo insolvenční správce vyžadují od věřitele přihlásivšího směnečnou pohledávku doplnění přihlášky o tvrzení skutkových okolností, které nevymezují samotný směnečný nárok, ale které mají vysvětlit kauzu směnky, nerespektují abstraktní povahu směnky a do směnky vtělené pohledávky a postupují v přímém rozporu s ustanovením § 1791 odst. 2 NOZ.

Případný požadavek insolvenčního správce na doplnění přihlášky o údaje, které jdou nad výše dovozený rámec popisu skutkových okolností, tedy o údaje, které nejsou nezbytné pro posouzení existence pohledávky nebo nároku, nejen že ignoruje právo směnečného věřitele netvrdit při uplatnění směnečné pohledávky kauzu, nemá však ani oporu v žádném z ustanoveních IZ. Podmiňování projednání přihlášky směnečné pohledávky tvrzením kauzy směnky tak není vyjádřením kolize směnečného a insolvenčního práva, ale svévolí, jež nepochybně vykazuje znaky postupu porušujícího právo na spravedlivý proces.

[1] Případně o jiné pohledávky, které není třeba přihlašovat.

[2] Insolvenční správci tento postup neodůvodňují nijak.

[3] KNAPP, V. KNAPPOVÁ, M. Občanské právo hmotné. Svazek I. Praha: Codex, 1995, ISBN 80-901683-1-0. str. 83.

[4] Abstraktní povahou směnečné pohledávky a dopady této abstraktnosti na vymezení důvodu vzniku přihlašované směnečné pohledávky se budu zabývat podrobně dále v textu.

[5] Specifiky insolvenčního řízení se budu podrobně zabývat dále v textu.

[6] Ustanovení § 195 IZ, jež reguluje popření pořadí zajištěné pohledávky, s vymezením důvodu vzniku pohledávky nesouvisí.

[7] KNAPP, V. KNAPPOVÁ, M. Občanské právo hmotné. Svazek I. Praha: Codex, 1995, ISBN 80-901683-1-0. str. 83.

[8] KNAPP, V. KNAPPOVÁ, M. Občanské právo hmotné. Svazek I. Praha: Codex, 1995, ISBN 80-901683-1-0. str. 92.

[9] Jak jsem již uvedl výše.

[10] CHALUPA, R. Zajišťovací směnka. Praha: Linde Praha, a.s., 2009, ISBN 978-80-7201-756-0. s.41.

[JUDr. Radim Chalupa](#)20.10.2015 14:30[Insolven](#)